

Oratio in diem natalem Christi

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΓΕΝΕΘΛΙΟΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

1128 Σαλπίζατε ἐν νεομηνία σάλπιγγί, φησιν ὁ Δαβίδ, ἐν εὐσήμῳ ἡμέρα ἑορτῆς ἡμῶν. τὰ δὲ τῆς θεοπνεύστου διδασκαλία+ς προστάγματα νόμος πάντως ἐστὶ τοῖς ἀκούουσιν. οὐκοῦν ἐπειδὴ πάρεστιν ἡ εὐσημοσὴμέρα τῆς ἑορτῆς ἡμῶν, πληρώσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν νόμον σαλπικταὶ τῆς ἱερομηνίας γενόμενοι. ἡ δὲ νομικὴ σάλπιγξ, καθὼς κελεύει νοεῖν ὁ ἀπόστολος, ὁ λόγος ἐστὶ. φησὶ γὰρ μὴ ἄδηλον δεῖν γενέσθαι τὸν τῆς σάλπιγγος ἦχον, ἀλλὰ διεσταλμένον τοῖς φθόγοις πρὸς τὴν τῶν ἀκούοντων σαφήνειαν. οὐκοῦν ἠχήσωμεν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί, λαμπρὰν τινα ἠχὴν καὶ ἐξάκουστον οὐδὲν τῆς κερατίνης ἀτιμότεραν. καὶ γὰρ καὶ ὁ νόμος ὁ ἐν τοῖς τῆς σκιάς τύποις προδιαζωγραφῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ σκηνοπηγίᾳ τὸν ἐκ τῶν σαλπίγγων ἦχον ἐνομοθέτησε. καὶ ἡ παροῦσα τῆς ἑορτῆς ὑπόθεσις τὸ τῆς ἀληθινῆς σκηνοπηγίας ἐστὶ μυστήριον. ἐν ταύτῃ γὰρ σκηνοπηγεῖται τὸ ἀνθρώπινον σκῆνωμα τῷ δι' ἡμᾶς ἐνδυσασμένῳ τὸν ἄνθρωπον. ἐν ταύτῃ τὰ διαπεπτωκότα ἡμῶν ὑπὸ τοῦ θανάτου σκηνώματα πάλιν συμπήγνυται ὑπὸ τοῦ ἐξ ἀρχῆς τὸ οἰκητήριον ἡμῶν οἰκοδομήσαντος. εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ τῆς ψαλμωδίας τῷ μεγαλοφώνῳ Δαβίδ συγχορεύοντες, ὅτι εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. πῶς ἐρχόμενος; οὐ καθάπερ διὰ πλοίου τινὸς ἢ ὀχήματος, διὰ δὲ τῆς παρθενικῆς ἀφθορίας ἐπὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον διαπεράσας. οὕτως ὁ θεὸς ἡμῶν, οὕτως ὁ κύριος ἐπέφανεν ἡμῖν τὸ συστήσασθαι τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐν τοῖς πυκάζουσιν ἕως τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου.

Πάντως δὲ οὐκ ἀγνοοῦμεν, ἀδελφοί, τὸ ἐν τοῖς εἰρημένοις μυστήριον, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις ἐν τι τοῦ δεσπότου τῆς κτίσεως ἐστὶν ἀνάκτορον. ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀμαρτίας ἐπεισελεύσεως ἐφράγη τῶν τῆ κακία κεκρατημένων 1129 τὰ στόματα καὶ κατεσιγάσθη φωνὴ ἀγαλλιάσεως καὶ διεσπᾶσθη τῶν ἑορταζόντων ἡ συμφωνία τῆς ἀνθρωπίνης κτίσεως οὐ συνεορταζούσης τῇ ὑπερκοσμίῳ φύσει, –διὰ τοῦτο ἦλθον αἱ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων σάλπιγγες, ἃς κερατίνας ὁ νόμος φησὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτῶν τὴν κατασκευὴν ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ μονοκέρωτος, αἱ κατὰ τὴν τοῦ πνεύματος δύναμιν σύντονον τὸν τῆς ἀληθείας ἦχησαν λόγον, ἵνα τῆς ἀκοῆς τῶν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐμπεφραγμένων διανοιχθεῖσι μίαν γένηται σύμφωνος ἑορτὴ διὰ τοῦ πυκασμοῦ τῆς σκηνοπηγίας τῆς κάτω κτίσεως πρὸς τὰς ἐξέχουσας καὶ προβεβλημένας περὶ τὸ ἄνω θυσιαστήριον δυνάμεις συνεπηχούσης. τὰ γὰρ κέρατα τοῦ νοητοῦ θυσιαστηρίου αἱ προβεβλημένα τε καὶ ἐξέχουσαι τῆς νοεῖας φύσεως δυνάμεις εἰσὶν ἀρχαὶ τε καὶ ἐξουσίαι καὶ θρόνοι καὶ κυριότητες, πρὸς ἃς τῆ κοινωνία τῆς ἑορτῆς συνάπτεται διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν σκηνοπηγίας ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τῆ ἀνακαινώσει τῶν σωμάτων πυκαζομένη.

Τὸ γὰρ πυκάζεσθαι ἴσον ἐστὶ τῷ κοσμεῖσθαι ἢ περιβάλλεσθαι, καθὼς ἐρμηνεύουσιν οἱ ταῦτα γινώσκοντες. Δεῦτε τοίνυν πρὸς τὴν πνευματικὴν χορείαν τὰς ψυχὰς ἡμῶν διεγείραντες ἑξαρχον καὶ καθηγεμόνα καὶ κορυφαῖον τῆς χοροστασίας ἡμῶν τὸν Δαβὶδ προστησώμεθα καὶ εἴπωμεν μετ' ἐκείνου τὴν γλυκεῖαν φωνὴν ἐκείνην, ἣν φθάσαντες ὑμνωδῆσαμεν. καὶ πάλιν αὐτὴν ἀναλάβωμεν, ὅτι αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθώμεν ἐν αὐτῇ, –ἐν ἧ μειοῦσθαι τὸ σκότος ἄρχεται καὶ τὰ τῆς νυκτὸς μέτρα τῷ πλεονάζοντι τῆς ἀκτίνος συνωθεῖται πρὸς ἔκλειψιν. οὐ συντυχικῆτις, ἀδελφοί, γέγονε κατὰ τὸ αὐτόματον ἡ τοιαύτη περὶ τὴν ἑορτὴν οἰκονομία τὸ νῦν ἐπιφανῆσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ τὴν θεῖαν ζωὴν. ἀλλὰ τι μυστήριον διὰ τῶν φαινομένων τοῖς διορατικωτέροις διηγείται ἡ

κτίσις μονονουχί φωνήν ἀφιείσα καὶ διδάσκουσατὸν ἀκούειν δυνάμενον, τί βούλεται ἐν τῇ παρουσίατοῦ δεσπότου ἢ ἡμέρα προσαυξανομένη καὶ ἢ νύξκολοβουμένη. ἐγὼ γάρ μοι δοκῶ τοιαῦτά τινα διεξιούσηςἀκούειν τῆς κτίσεως, ὅτι ταῦτα βλέπων, ὧ ἄνθρωπε, νόει τὸ διὰ τῶν φαινομένων κρυπτόν σοι δηλούμενον. ὄρας ἐπὶ τὸ ἀκρότατον μήκος προελθοῦσαν τὴν νύκτακαὶ ἴσταμένην τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω φορᾶς καὶ εἰςτὸ ἔμπαλιν ἀναλύουσαν; νόησον, ὅτι ἢ πονηράτης ἀμαρτίας νύξ ἐφ' ὅσον οἶόν τε ἦν ἀυξηθεῖσακαὶ διὰ πάσης κακῶν ἐπινοίας ἐπὶ τὸ ἀκρότατον τῆςπληθύνσεως μέγεθος φθάσασα σήμερον ἀνεκόπη τῆς ἐπιπλεῖον νομῆς καὶ τὰ ἀπὸ τούτου πρὸς ἔκλειψίν τεκαὶ ἀφανισμόν συναύνεται. ὄρας τὴν τοῦ φωτὸςἀκτίνα διαρκεστέραν καὶ ὑψηλότερον τῆς συνηθείας τὸν ἥλιον; νόει τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τὴν παρουσίαντοῦ ταῖς εὐαγγελικαῖς ἀκτίσι πάσαν τὴν οἰκουμένηνκαταφωτίζοντος. Τάχα δὲ καὶ τοῦ μὴ καταρχὰς ἐπιφανῆσαι τὸνκύριον ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων χαρίσασθαιτῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴνἐμφάνειαν, ταύτην ἄν τις τὴν αἰτίαν εὐλόγωςὑπονοήσειεν, ὅτι ὁ μέλλων ἐπὶ καθαιρέσει τῆς κακίαςτῶ ἀνθρωπίνῳ καταμίγνυσθαι βίῳ ἀναγκαιῶς πάσαν1132 ἀνέμεινε τὴν κακίαν τὴν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ῥιζωθεῖσανἀναβλαστῆσαι, εἴθ' οὕτως ἐπήγαγε, καθὼς φησι τὸεὐαγγέλιον, τὴν ἀξίνην τῇ ῥίζῃ.

Καὶ γὰρ τῶν ἱατρῶννοὶ τῇ τέχνῃ προσέχοντες ἔνδοθεν ἔτι τὸ σῶμα τοῦπυρετοῦ διασμύχοντος καὶ κατ' ὀλίγον ὑπὸ τῶννοσοποιῶν αἰτιῶν ἐξαπτομένου ἐνδιδοῦσι τῷ ἀρρωστήματι, μέχρις ἂν εἰς ἀκμὴν προέλθῃ τὸ πάθος, οὐδεμίανἐκ τῶν σιτιῶν ἐπάγοντες τῷ ἀσθενοῦντι βοήθειαν.ἐπειδὴν δὲ στάσιμον γένηται τὸ κακόν, τότετὴν τέχνην ἐπάγουσιν ἐκφανείσης πάσης τῆς νόσου.οὕτως καὶ ὁ τοὺς κακῶς ἔχοντας τὴν ψυχὴν ἱατροῦνἀνέμεινε τὴν ἐκ κακίας νόσον, ἢ κατεκρατήθη τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις, πάσαν ἐκκαλυφθῆναι, ὡς ἀνμηδὲν τῶν κεκρυμμένων ἀθεράπευτον μείνειε τοῦ ἱατροῦμόνον τὸ φανὲν θεραπεύοντος. διὰ τοῦτο οὐτε κατὰ τοὺς καιροὺς τοῦ Νῶε πάσης σαρκὸς ἐν ἀδικίᾳκαταφθαρείσης ἐπάγει διὰ τῆς ἰδίας ἐμφανείας τὴνῖασιν, ὅτι οὕτω τῆς Σοδομιτικῆς κακίας ὁ βλάστοςἐξεφύη, οὐδὲ ἐπὶ τοῦ καιροῦ τῆς Σοδόμων καταστροφῆςὁ κύριος φαίνεται, διότι πολλὰ τῶν ὑπολοίπων κακῶνἔτι τῇ ἀνθρωπίνῃ κατεκρύπτετο φύσει. ποῦ γὰρ ὀθεομάχος Φαραῶ; ποῦ τῶν Αἰγυπτίων ἢ ἀδάμαστος πονηρία;οὐ μὴν οὐδὲ τότε τῷ διορθωτῇ τοῦ παντὸς εὐκαιρονῆν, ἐπὶ τῶν Αἰγυπτίων λέγω κακῶν, καταμιχθῆναιτῷ βίῳ. ἀλλ' ἔδει καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴνπαρανομίαν ἀναφανῆναι· ἔδει καὶ τῶν Ἀσσυρίωντὴν βασιλείαν καὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ τὴν ὑπερηφανίανὑποσμύχουσαν ἔτι τῷ βίῳ φανεράν γενέσθαι· ἔδειτὴν κατὰ τῶν ὀσίων μαιφονίαν οἶόν τινα πονηρόνκαὶ ἀκανθώδη βλάστον τῆς κακῆς τοῦ διαβόλου ῥίζηςἀναδραμεῖν· ἔδει τὴν τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῶν ἀγίωντοῦ θεοῦ φανερωθῆναι λύσσαν τῶν τοὺς προφήταςἀποκτείνοντων καὶ λιθοβολούντων τοὺς ἀπεσταλμένουςκαὶ τέλος μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίουτὸ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν ἄγος ἐργασαμένων. πρόσθετες τῷ καταλόγῳ τῶν πονηρῶν βλαστημάτωνκαὶ τοῦ Ἡρώδου τὴν παιδοφονίαν. ἐπεὶ οὖν πάσατης κακίας ἢ δύναμις ἐκ τῆς πονηρᾶς ῥίζης ἀνεδόθηκαὶ ἠῤῥξησε πολυειδῶς ἐν ταῖς προαιρέσεσι τῶνκαθ' ἐκάστην γενεάν τῇ κακίᾳ γνωρίμων ὑλομανήσασα,τότε, καθὼς φησι πρὸς Ἀθηναίους ὁ Παῦλος,τοὺς χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεὸς ἐπὶ τῶνἐσχάτων ἡμερῶν παραγίνεται, ὅτε οὐκ ἦν ὁ συνίωνκαὶ ἐκζητῶν τὸν θεόν, ὅτε πάντες ἐξέκλιναν ἀμαήχρειώθησαν, ὅτε συνεκλείσθη τὰ πάντα εἰς ἀμαρτίαν,ὅτε ἐπλεόνασεν ἢ ἀνομία, ὅτε πρὸς τὸ ἀκρότατονμέτρον ὁ τῆς κακίας ζόφος ἠῤῥξησε, – τότε ἐπεφάνη ἡ χάρις, τότε ἢ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀκτίςἐπανέτειλε, τότε ἐπέφανε ὁ τῆς δικαιοσύνης ἡλιοςτοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, τότετὰς πολλὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος συνέθλασεν ἐπιβάςτῷ ποδὶ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς καὶ τῇ γῆ προσθλάσασκαὶ καταπατήσας. Καὶ μηδεὶς πρὸς τὰ νῦν ἐν τῷ βίῳ βλέπων

κακὰ ψεύδεται νομιζέτω τὸν λόγον, καθ' ὃν ἐν τοῖς τελευταίοις ἔφαμεν χρόνοις ἐπιλάμψαι τῷ βίωτὸν κύριον. ἐρεῖ γὰρ ὁ ἀντιλέγων τυχὸν, ὅτι τὸν ἀναμείναντα τοὺς χρόνους πρὸς τὴν τῆς κακίας φανέρωσιν, ὅπως αὐξηθεῖσαν αὐτὴν ἐξέλη προθέλυμνον, πᾶσαν εἰκὸς αὐτὴν ἀνηρηκέναι, ὡς μηδὲν αὐτῆς ὑπολειφθῆναι τῷ βίῳ λειψανόν. νυνὶ δὲ καὶ φόνοι 1133 καὶ κλοπαὶ καὶ μοιχεῖαι καὶ πάντα τολμᾶται τὰ πονηρότατα. ἀλλ' ὁ πρὸς τοῦτο βλέπων ὑποδείγματί τινι τῶν γνωρίμων τὴν περὶ τούτων ἀμφιβολίαν λυσάτω. ὡς περ γὰρ ἐπὶ τῆς τῶν ἐρπετῶν ἀναιρέσεως ἔστιν ἰδεῖν οὐκ εὐθὺς τὸν κατόπιν ὄλκον τῇ κεφαλῇ συννεκρούμενον, ἀλλ' ἢ μὲν τέθηγε, τὸ δὲ <οὐραῖον> ἔτι ἐψύχεται τῷ ἰδίῳ θυμῷ, καὶ τῆς ζωτικῆς κινήσεως οὐκ ἐστέρηται, – οὕτως καὶ ὁ τοῦ δράκοντος ἀναιρέτης, ὅτε πολὺ τὸ θῆριον ἐγένετο πάσαις ταῖς καθέκαστον συναυξηθὲν γενεαῖς τῶν ἀνθρώπων, τὴν κεφαλὴν ἀνελών, τουτέστι τὴν τῶν κακῶν ἐφευρετικὴν δύναμιν τὴν πολλὰς ἔχουσαν ἐν ἑαυτῇ κεφαλὰς οὐδένα τοῦ κατόπιν ὄλκοῦ πεποιήται λόγον εἰς ἀφορμὴν γυμνασίου τοῖς ἐφεξῆς τὴν ἐν τῷ νεκρῷ θηρίῳ κίνησιν ὑπολειφθῆναι ποιήσας. τίς οὖν ἢ θλασθεῖσα κεφαλῇ; ἢ θάνατον εἰσενεγκοῦσα τῇ πονηρᾷ συμβουλῇ, ἢ τὸν θανατηφόρον ἰὸν ἐμβαλοῦσα τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ δήγματος. ὁ τοίνυν καταλύσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος τὴν ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ὄφρος δύναμιν, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης, συνέθλασεν. ὁ δὲ λοιπὸς τοῦ θηρίου ὄλκος τῷ ἀνθρωπίνῳ συνεσπαρμένους βίῳ, ἕως ἂν ἢ τὸ ἀνθρώπινον ἐν ταῖς κατὰ κακίαν κινήσεσιν, ἀεὶ τῇ φολίδι τῆς ἀμαρτίας περιτραχύνει τὸν βίον. τῇ μὲν δυνάμει ἤδη νεκρὸς ἔστι τῆς κεφαλῆς ἀχρειωθείσης. ἐπειδὴν δὲ παρέλθῃ ὁ χρόνος καὶ στήτᾳ κινούμενα κατὰ τὴν προσδοκωμένην τῆς ζωῆς ταύτης συντέλειαν, τότε τὸ οὐραῖόν τε καὶ τὸ ἔσχατον τοῦ ἐχθροῦ καταργεῖται – τοῦτο δὲ ἔστιν ὁ θάνατος – καὶ οὕτως ὁ παντελὴς ἀφανισμὸς τῆς κακίας γενήσεται πάντων εἰς ζωὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀνακληθέντων, τῶν μὲν δικαίων εὐθὺς εἰς τὴν ἄνω λῆξιν μετοικισθέντων, τῶν δὲ ταῖς ἀμαρτίαις ἐνεχομένων τῷ τῆς γεέννης πυρὶ ἐκκαθαρθέντων. Ἄλλ' ἐπανεέλθωμεν ἐπὶ τὴν παρούσαν χαρὰν, ἣν εὐαγγελίζονται τοῖς ποιμέσιν οἱ ἄγγελοι, ἣν οἰοῦνται διηγοῦνται τοῖς μάγοις, ἣν τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας διὰ πολλῶν τε καὶ διαφόρων ἀνακηρύσσει, ὡς καὶ τοὺς μάγους κήρυκας γενέσθαι τῆς χάριτος.

[Ὁ γὰρ ἀνατέλλων τὸν ἥλιον ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, ὁ βρέχων ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς ἤνεγκε τὴν ἀκτίνα τῆς γνώσεως καὶ τὴν δρόσον τοῦ πνεύματος καὶ εἰς ἀλλότρια στόματα, ὥστε τῇ παρὰ τῶν ἐναντίων μαρτυρίᾳ βεβαιωθῆναι μᾶλλον ἐν ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν. ἀκούεις τοῦ οἰωνιστοῦ βαλαὰμ ἐπιπνοίᾳ κρεῖττον τοῖς ἀλλοφύλοις ἐπιθειάζοντος, ὅτι ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ; ὁρᾷς τοὺς ἀπ' ἐκείνου τὸ γένος κατάγοντας μάγους ἐπιτηροῦντας κατὰ τὴν πρόρρησιν τοῦ προπάτορος τὴν τοῦ καινοῦ ἀστέρος ἐπιτολήν, ὃς παρὰ τὴν τῶν λοιπῶν ἀστέρων φύσιν μόνος καὶ κινήσεως μετέσχε καὶ στάσεως πρὸς τὴν χρεῖαν ἐκάτερον τούτων μεταλαμβάνων; τῶν γὰρ λοιπῶν ἀστέρων, τῶν μὲν ἅπαξ καταπεπηγόντων τῇ ἀπλανεῖσφαιρᾷ καὶ ἀκίνητον εἰληχόντων τὴν στάσιν, τῶν δὲ μὴ παυομένων ποτὲ τῆς κινήσεως, οὗτος καὶ κινεῖται προηγούμενος τῶν μάγων καὶ ἴσταται καταμηνύων τὸν τόπον. ἀκούεις τοῦ Ἡσαΐου βοῶντος, ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν; 1136 Μάθε παρ' αὐτοῦ τοῦ προφήτου, πῶς ἐγεννήθη τὸ παιδίον, πῶς ἐδόθη υἱός. ἄρα κατὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως; οὐ, φησὶν ὁ προφήτης, οὐ δουλεύει φύσεως νόμοις ὁ δεσπότης τῆς φύσεως. – ἀλλὰ πῶς ἐγεννήθη τὸ παιδίον, εἶπέ. – ἰδοὺ, φησὶν, ἢ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὃ ἔστι μεθερμηνεύμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός.

Ἦ τοῦ θαύματος, ἢ παρθένος μήτηρ γίνεται καὶ διαμένει παρθένος, ὁρᾷς τὴν καινοτομίαν τῆς φύσεως; ἐπὶ τῶν ἄλλων γυναικῶν, ἕως παρθένος ἔστι, μήτηρ οὐκ ἔστιν. ἐπειδὴν δὲ μήτηρ γένηται, τὴν παρθενίαν οὐκ ἔχει. ἐνταῦθα δὲ τὰ δύο

συνέδραμε κατὰ ταῦτόν τὰ ὀνόματα. ἡ γὰρ αὐτὴ καὶ μήτηρ καὶ παρθένος ἐστὶ. καὶ οὔτε ἡ παρθενία τὸν τόκον ἐκώλυσεν, οὔτε ὁτόκος τὴν παρθενίαν ἔλυσεν. ἔπρεπε γὰρ τὸν ἐπιάρθρασι τῷ παντός ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ γενόμενον ἀπὸ τῆς ὑπηρετοῦσης αὐτοῦ τῆς γεννήσει τῆς ἀρθρασίας ἄρξασθαι. τὴν γὰρ ἀπειρόγαμον ἄφθορονοῖδεν ὀνομάζειν ἢ τῶν ἀνθρώπων συνήθεια. Τοῦτό μοι δοκεῖ προκατανενοηκέναι τῆς γενομένης διὰ τοῦ φωτός αὐτῷ θεοφανείᾳ Μωυσῆς ἐκεῖνος ὁ μέγας, ὅτε ἐξήπτετο τῆς βάτου τὸ πῦρ καὶ ἡ βάτος οὐκέμαραινέτο. διαβάς γάρ, φησιν, ὄψομαι τὸ μέγα ὄραμα τοῦτο. οὐ τοπικὴν οἶμαι δηλῶν κίνησιν διὰ τῆς διαβάσεως ἀλλὰ τὴν παροδικὴν τοῦ χρόνου διάβασιν. τὸ γὰρ τότε προδιατυπωθὲν ἐν τῆς φλογὶ καὶ τῆς βάτῳ διαβάντος τοῦ μέσου χρόνου σαφῶς ἐν τῷ κατὰ τὴν παρθένον μυστηρίῳ ἀνεκαλύφθη. ὡς περὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ θάμνος καὶ ἄπει τὸ πῦρ καὶ οὐ καίεται, οὕτω καὶ ἐν ταῦθα ἡ παρθένος καὶ τίκτει τὸ φῶς καὶ οὐ φθείρεται.

Εἰ δὲ βάτος προδιατυποῖ τὸ θεότοκον σῶμα τῆς παρθένου, μὴ ἐπαισχυνθῆς τῷ αἰνίγματι. πᾶσα γὰρ σὰρξ διὰ τὴν τῆς ἀμαρτίας παραδοχὴν κατ' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι σὰρξ ἐστὶ μόνον, ἀμαρτία ἐστίν. ἡ δὲ ἀμαρτία παρὰ τῆς γραφῆς τῆς τῆς ἀκάνθης ἐπωνυμίας κατονομάζεται. Εἰ δὲ μὴ πόρρω τῶν προκειμένων ἀποφερόμεθα, τάχα καὶ τὸν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου φονευθέντα Ζαχαρίαν οὐκ ἄκαιρον εἰς μαρτυρίαν τῆς ἀφθάρτου μητρὸς παραστήσασθαι. ἱερεὺς οὗτος ὁ Ζαχαρίας ἦν, οὐχ ἱερεὺς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τῆς προφητείας χαρίσματι. ἡ δὲ τῆς προφητείας δύναμις ἀπαράγραπτος ἐν τῆς βίβλῳ τοῦ εὐαγγελίου κηρύσσεται. ὅτε προοδοποιούσα τοῖς ἀνθρώποις ἡ θεία χάρις μὴ ἄπιστον τὸν ἐκ παρθένου τόκον ἠγήσασθαι τοῖς ἐλάττωσι θαύμασι προγυμνάζει τῶν ἀπίστων τὴν συγκατάθεσιν, τῆς στείρας καὶ παρήλικι τίκτεται παῖς. τοῦτο προοίμιον τοῦ κατὰ τὴν παρθενίαν θαύματος γίνεται. ὡς γὰρ ἡ Ἐλισαβέτου δύναμις φύσεως γίνεται μήτηρ ἄγονος τὸν βίον καταγῆρασασα, ἀλλ' ἐπὶ τὸ θεῖον βούλημα τοῦ παιδοῦς ἡ γέννησις ἀναφέρεται, οὕτω καὶ τῆς παρθενικῆς ὠδίνος ἡ ἀπιστία τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἀναφορᾶ τὸ πιστὸν ἔχει. ἐπειδὴ τοῖνυν προλαμβάνει τὸν ἐκ παρθενίας ὁ ἀπὸ τῆς στείρας, ὁ πρὸς τὴν φωνὴν τῆς κυοφοροῦσης τὸν κύριον, πρὶν εἰς φῶς προελθεῖν, ἐν τῆς μητρῶς νηδύσι κερτήσας, – ἅμα τε παρήλθεν εἰς γένεσιν ὁ τοῦ λόγου πρόδρομος, τότε λύεται τῷ Ζαχαρίᾳ διὰ τῆς προφητικῆς 1137 ἐπιπνοίας ἡ σιῶπη. καὶ ὅσα διεξέρχεται Ζαχαρίας, προφητεία τοῦ μέλλοντος ἦν. Οὗτος τοῖνυν ὁ τῷ προφητικῷ πνεύματι πρὸς τὴν τῶν κρυπτῶν γνῶσιν χειραγωγούμενος τὸ τῆς παρθενίας μυστήριον ἐπὶ τοῦ ἀφθάρτου τόκου κατανοήσας οὐκ ἀπέκρινεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ταῖς παρθένους κατὰ τὸν νόμον ἀποκεκληρωμένου τόπου τὴν ἄγαμον μητέρα διδάσκων τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι ὁ τῶν ὄντων δημιουργὸς καὶ βασιλεὺς πάσης τῆς κτίσεως ὑποχείριον ἔχει μετὰ πάντων ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῷ ἰδίῳ θελήματι πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτὴν ἄγων, οὐκ αὐτὸς ὑπ' αὐτῆς δυναστεύομενος, ὡς ἐν τῆς δύναμις αὐτοῦ εἶναι καινὴν γέννησιν δημιουργῆσαι, ἥτις τὴν γενομένην μητέρα τὸ παρθένον εἶναι οὐκ ἀφαιρήσεται. διὰ τοῦτο αὐτὴν οὐκ ἀπέκρινεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων. ἦν δὲ οὗτος ὁ τόπος τὸ μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου διάστημα. ἐπεὶ οὖν ἤκουον βασιλεῆ τῆς κτίσεως εἰς γέννησιν ἀνθρωπίνην οἰκονομικῶς προελθεῖν φόβῳ τοῦ μὴ γενέσθαι βασιλεῖ ὑποχείριον τὸν ταῦτα μαρτυροῦντα περὶ τοῦ τόκου διαχειρίζονται πρὸς αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ τὸν ἱερέα ἱερουργήσαντες. Ἀλλὰ μακρὰν τῶν προκειμένων ἀπεπλανήθημεν δέον ἐπὶ τὴν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ Βηθλεὲμ τῷ λόγῳ ἀναδραμεῖν.

Εἰ γὰρ ποιμένες ὄντως ἡμεῖς καὶ τοῖς ἰδίοις ἐπαγρυπνοῦμεν ποιμνίοις, πρὸς ἡμᾶς πάντως ἐστὶν ἡ τῶν ἀγγέλων φωνὴ ἢ εὐαγγελιζομένη τὴν χαρὰν τὴν μεγάλην ταύτην. οὐκοῦν ἀναβλέψωμεν εἰς τὴν οὐράνιον στρατιάν, ἴδωμεν τὴν τῶν ἀγγέλων χοροσασίαν, ἀκούσωμεν τῆς θείας αὐτῶν ὑμνωδίας. τίς ὁ ἦχος τῶν ἑορταζόντων; δόξα ἐν ὑψίστοις θεῶ βῶσι. διὰ τί δοξάζει ἡ τῶν ἀγγέλων φωνὴ

τὴν ἐν τοῖς ὑψίστοις θεωρουμένην θεότητα; –ὅτι φησὶ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη. περιχαρεῖς γεγόνασι ἐπὶ τῷ φαινόμενῳ οἱ ἄγγελοι. ἐπὶ γῆς εἰρήνη. ἢ πρότερον κατατηραμένη, ἢ τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβόλων γόνιμος, τὸ τοῦ πολέμου χωρίον, ἢ τῶν καταδίκων ἔξορία, αὕτη εἰρήνην δέδεκται. ὦ τοῦ θαύματος, ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλε. τοιοῦτον δέδωκεν ἢ τῶν ἀνθρώπων γῆ τὸν καρπὸν αὐτῆς καὶ ταῦτα γίνεται ὑπὲρ τῆς ἐνανθρώπου εὐδοκίας. θεὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ κατακρινᾷται φύσει, ἵνα συνεπαρθῇ τῷ ὕψει τοῦ θεοῦ τὸ ἀνθρώπινον. ταῦτα ἀκούσαντες διέλθωμεν εἰς τὴν Βηθλεέμ, ἴδωμεν τὸ καινὸν θέαμα, πῶς ἐπαγάζεται ἢ παρθένος τῷ τόκῳ, πῶς ἢ ἀπειρόγαμος τιθηεῖται τὸ νήπιον. πρότερον δὲ τίς αὕτη καὶ πόθεν, τῶν τὰ περιαυτῆς ἱστορούντων ἀκούσωμεν. Ἦκουσα τοίνυν ἀποκρύφου τινὸς ἱστορίας τοιαύτα παρατιθεμένης τὰ περὶ αὐτῆς διηγήματα. ἐπίσημός τις ἦν ἐν τῇ κατὰ τὸν νόμον ἀκριβεῖ πολιτείᾳ καὶ γινώριμος ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ὁ τῆς παρθένου πατήρ, ἅπαις δὲ κατεγήρα τὸν βίον, ὅτι αὐτῷ πρὸς τεκνογονίαν οὐκ ἐπιτηδείως εἶχεν ἢ σύνοικος. ἦν δὲ τις ἐκ τοῦ νόμου τιμὴ ταῖς μητράσιν, ἧς οὐ μετεῖχοναὶ ἄγονοι. μιμεῖται τοίνυν καὶ αὕτη τὰ περὶ τῆς μητρὸς τοῦ Σαμουὴλ διηγήματα. καὶ ἐντὸς τοῦ ἀγίου τῶν ἁγίων γενομένη ἰκέτις γίνεται τοῦ θεοῦ μὴ ἔξωπεσεῖν τῆς ἐκ τῶν νόμων εὐλογίας ἐξαμαρτούσα περὶ 1140 τὸν νόμον οὐδὲν, γενέσθαι δὲ μητέρα καὶ ἀφιερῶσαι τῷ θεῷ τὸ τικόμενον. δυναμωθεῖσαν δὲ νεύματι θείῳ πρὸς τὴν χάριν, ἦν ἤτησεν, –ἐπειδὴ ἐτέχθη τὸ παιδίον, ὀνομάσαι μὲν αὐτὴν Μαριάμ, ὡς ἂν καιδίᾳ τῆς ἐπωνυμίας τὸ θεόδοτον διασημανθεῖ τῆς χάριτος. ἀδρυνθεῖσαν δὲ ἤδη τὴν κόρην, ὡς μηκέτι δεῖσθαι προσανέχειν τῇ θηλῇ, ἀποδοῦναι τῷ θεῷ καὶ πληρῶσαι τὴν ἐπαγγελίαν καὶ προσαγαγεῖν τῷ ναῷ. τοὺς δὲ ἱερεῖς τέως μὲν καθ' ὁμοίότητα τοῦ Σαμουὴλ ἐν τοῖς ἁγίοις ἀνατρέφειν τὴν παῖδα, ἀξιοθεῖσθαι δὲ βουλήν ἀγαγεῖν, ὅτι ποιήσαντες τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο σῶμα οὐκ ἂν εἰς τὸν θεὸν ἐξαμάρτοιεν. τὸ μὲν γὰρ ὑποζευξάμενοι τῷ νόμῳ τῆς φύσεως καὶ καταδουλώσαι αὐτὴν διὰ τοῦ γάμου τῷ ἀγομένῳ τι τῶν ἀτοπωτάτων ἐδόκει. ἱεροσυλία γὰρ ἀντικρὺς ἐνομήθη θείου ἀναθήματος ἀνθρώπου γενέσθαι κύριον, ἐπειδὴ κυριεύειν ἐκ τῶν νόμων ὁ ἀνὴρ ἐτάχθη τῆς συνοικουσίας. τὸ δὲ τοῖς ἱερεῦσιν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων γυναῖκα συναναστρέφεισθαι καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις ὄρᾶσθαι οὔτε νόμιμον ἦν καὶ ἅμα τῷ πράγματι τὸ σεμνὸν οὐ προσῆν. βουλευομένοις δὲ αὐτοῖς περὶ τούτων θεόθεν γίνεται συμβουλή δοῦναι μὲν αὐτὴν ἀνδρὶ μνηστείας ὀνόματι, τοῦτον δὲ τοιοῦτον εἶναι, οἷον πρὸς φυλακὴν τῆς παρθενίας αὐτῆς ἐπιτηδείως ἔχειν. εὐρέθη τοίνυν ὁ Ἰωσήφ, οἷον ἐπεζήτει ὁ λόγος, ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς τε καὶ πατριᾶς τῇ παρθένῳ. καὶ μνηστεύει κατὰ συμβουλήν τῶν ἱερέων ἑαυτῷ τὴν παῖδα. ἢ δὲ συνάφεια μέχρι μνηστείας ἦν.

Τότε μυσταγωγεῖται παρὰ τοῦ Γαβριὴλ ἢ παρθένος. τὰ δὲ ῥήματα τῆς μυσταγωγίας εὐλογία ἦν. χαῖρέ, φησι, κεχαριτωμένη, ὁ κύριος μετὰ σοῦ. ἀπεναντίον τῇ πρώτῃ πρὸς τὴν γυναῖκα φωνῇ νῦν γίνεταί πρὸς τὴν παρθένον ὁ λόγος. ἐκεῖνη λύπαις ἐν ταῖς ὥδισι διὰ τὴν ἁμαρτίαν κατεδικάσθη, ἐπὶ δὲ ταύτης ἐκβάλλεται διὰ τῆς χαρᾶς ἢ λύπης. ἐπ' ἐκείνης καὶ λύπαις τῆς ὥδινος ἠγήσαντο, ἐνταῦθα δὲ χαρὰ τὴν ὥδινά μαιεύεται. –μὴ φοβοῦ, φησὶν. ἐπειδὴ πάση γυναικὶ φόβον παρέχει τῆς ὥδινος ἢ προσδοκία, ἐκβάλλει τὸν φόβον ἢ τῆς γλυκείας ὥδινος ἐπαγγελία. ἐν γαστρὶ λήψη, φησὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. τί οὖν ἢ Μαρία; ἀκουσον καθαρᾶς παρθένου φωνῆν. ὁ ἄγγελος τὸν τόκον εὐαγγελίζεται, ἀκακίαν τῇ παρθενίᾳ προσφύεται προτιμωτέραν τῆς ἀγγελικῆς ἐμφανείας τὴν ἀφθαρσίαν κρίνουσα καὶ οὔτε τῷ ἀγγέλῳ ἀπιστεῖν ἔχει οὔτε τῶν κεκριμένων ἐξέρχεται. ἀπειρηταί μοι, φησὶν, ἀνδρὸς ὁμιλία. πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; αὕτη τῆς Μαρίας ἢ φωνὴ ἀπόδειξις τῶν κατὰ τὸ κρύφιον ἱστορουμένων ἐστίν. εἰ γὰρ ἐπὶ γάμῳ παρείληπτο παρὰ τοῦ Ἰωσήφ, πῶς ἂν ἐξενίσθη τῷ τὸν τόκον αὐτῆς προμηνύοντι πάντη καὶ πάντως μήτηρ καὶ αὕτη γενέσθαι προσδεχομένη κατὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως; ἐπειδὴ δὲ τὴν

ἀφιερωθεῖσαν τῷ θεῷ σάρκα οἷόν τι τῶνάγιον ἀναθημάτων ἀνέπαφον ἔδει φυλάττεσθαι, διὰ τοῦτο, κἄν ἄγγελος ἦς, φησὶ, κἄν οὐρανόθεν ἦκης, 1141 κἄν ὑπὲρ ἄνθρωπον τὸ φαινόμενον ἦ, ἀλλὰ τὸ γινώναί μεἶνδρα τῶν ἀμηχάνων ἐστὶ. πῶς ἔσομαι μήτηρχωρὶς ἀνδρός; τὸν γὰρ Ἰωσήφ μνηστῆρα μὲν οἶδα, ἄνδρα δὲ οὐ γινώσκω. –τί οὖν ὁ νυμφοστόλος Γαβριήλ; οἷαν παστάδα τῷ καθαρῷ καὶ ἀμιάντῳ παρίστησι γάμῳ; πνεῦμα, φησὶ, ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σε καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. ὦ μακαρίαςσαρκὸς ἐκείνης, ἢ δι' ὑπερβολὴν καθαρότητος τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ πρὸς ἑαυτὴν ἐπεσπάσατο. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων πάντων μόγις ἂν ψυχὴ καθαρὰ πνεύματος ἁγίου παρουσίαν δέξαιτο. ἐνταῦθα δέδοχετον τοῦ πνεύματος ἢ σὰρξ γίνεται. ἀλλὰ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. τί τοῦτο σημαίνει δι' ἀπορρήτων ὁ λόγος; –Χριστὸς θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία, φησὶν ὁ ἀπόστολος. τοῦ οὖν ὑψίστου θεοῦ ἢ δύναμις, ἣτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, διὰ τῆς ἐπελεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐμμορφοῦται τῇ παρθενίᾳ. καθάπερ γὰρ ἡ τῶν σωμάτων σκιά τῷ τύπῳ τῶν προηγουμένων συσχηματίζεται, οὕτως ἡ ἀσκήσις καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς τοῦ υἱοῦ θεότητος ἐν τῇ δυνάμει τοῦ τικτομένου διαφανήσεται εἰκὼν καὶ σφραγὶς καὶ ἀποσκίασμα καὶ ἀπαύγασμα τοῦ πρωτοτύπου διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν θαυματουργίας δεικνύμενος.

Ἄλλ' ἐπὶ τὴν Βηθλεὲμ ἡμᾶς ἀναδραμεῖν τῷ λόγῳ προτρέπεται τὸ ἀγγελικὸν εὐαγγέλιον καὶ κατιδεῖν τὰ ἐν τῷ σπηλαίῳ μυστήρια. τί τοῦτο; –παιδίον σπαργάνοις διειλημμένον καὶ ἐπὶ φάτνης ἀναπαυόμενον καὶ ἡ μετὰ τόκον παρθένος, ἡ ἄφθορος μήτηρ, περιέπει τὸ ἔκγονον. εἴπωμεν οἱ ποιμένες ἡμεῖς τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ὅτι καθάπερ ἠκούσαμενούτως καὶ εἶδομεν ἐν πόλει κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ θεοῦ ἡμῶν. ἄρα συντυχικῶς ταῦτα κατὰ τὸ συμβάν καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἰστορήται καὶ οὐδεὶς ἔπειτα λόγος τῇ ἰστορίᾳ; τί βούλεται τῷ δεσπότῃ ἢ ἐν σπηλαίῳ καταγωγῇ, ἢ ἐπὶ φάτνης κατάκλισις, τὸ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν φόρων ἀπογραφῆς καταμιχθῆναι τῷ βίῳ; –ἢ δὴ λόγος ἐστίν, ὅτι ὡς περ τῆς νομικῆς ἡμᾶς ἐξαιρεῖται κατὰρας αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν κατὰρα γενόμενος καὶ τοὺς ἡμετέρους μώλωπας εἰς ἑαυτὸν μετατίθησιν, ἵνα τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰαθῶμεν, οὕτως καὶ ἐν φόρῳ γίνεται, ἵνα ἡμᾶς τῶν πονηρῶν δασμῶν ἐλευθερώσῃ, οἷς ὑπέκειτο τὸ ἀνθρώπινον ὑπὸ τοῦ θανάτου φορολογούμενον; τὸ δὲ σπήλαιον, ἐν ᾧ τίκτεται ὁ δεσπότης, τὸν ἀφεγγῆ καὶ ὑπόγειον τῶν ἀνθρώπων νόησον βίον, ἐν ᾧ γίνεται ὁ τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις ἐπιφαινόμενος. σπαργάνοις δὲ διασφίγγεται ὁ τὰς σείρας τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων περιβαλλόμενος. ἢ δὲ φάτνη τὸ τῶν ἀλόγων ἐστὶν ἐνδιαίτημα, ἐν ᾗ γίνεται ὁ λόγος, ἵνα γὰρ βοῦς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, βοῦς ὁ ὑπερευγόμενος τῷ νόμῳ, ὄνος τὸ ἀχθοφόρον ζῶον, τὸ τῇ ἀμαρτίᾳ τῆς εἰδωλολατρίας πεφορτισμένον. ἀλλ' ἢ μὲν κατάλληλος τροφὴ τῶν ἀλόγων ζῶων χόρτος ἐστίν. ἀνατέλλων γὰρ χόρτον τοῖς κτήνεσιν, φησὶ ὁ προφήτης. τὸ δὲ λογικὸν ζῶον ἄρτω τρέφεται. διὰ τοῦτο τοῖσιν τῇ φάτνῃ, ἣτις ἐστὶ 1144 τῶν ἀλόγων ἐστία, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς ἄρτος προστίθεται, ἵνα καὶ τὰ ἄλογα τῆς λογικῆς μεταλάβοντα τροφῆς ἐν λόγῳ γένηται. μεσιτεύει τοῖσιν ἐπὶ τῆς φάτνης τῷ βοὶ καὶ τῷ ὄνῳ ὁ ἀμφοτέρων κύριος, ἵνα τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσαστοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον καὶ τούτου τὸν βαρὺν ζυγὸν τοῦ νόμου περιελὼν, κάκεινον τοῦ τῆς εἰδωλολατρίας ἄχθους ἀποφορτίσας. Ἄλλ' ἀναβλέψωμεν εἰς τὰ οὐράνια θαύματα. ἰδοὺ γὰρ οὐ προφητῆται μόνον καὶ ἄγγελοι τὴν χαρὰν ἡμῖν ταύτην εὐαγγελίζονται, ἀλλὰ καὶ οἱ οὐρανοὶ διὰ τῶν οἰκείων θαυμάτων τὴν τοῦ εὐαγγελίου δόξαν ἀνακηρύττουσιν. ἐξ Ἰουδα ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἀνατέλλει, καθὼς φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' οὐ καταυγάζεται ὁ Ἰουδαῖος ὑπὸ τοῦ ἀνατείλαντος. ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας οἱ μάγοι καὶ τῆς τῶν πατέρων εὐλογίας ἀλλότριοι, ἀλλὰ προφθάνουσι τῇ γνώσει Ἰσραηλίτην λαὸν καὶ τὸν

οὐράνιον φωστῆρα γνωρίσαντεςκαὶ τὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ βασιλέα μὴ ἄγνοήσαντες,ἐκεῖνοι δωροφοροῦσιν, οὗτοι ἐπιβουλεύουσιν.ἐκεῖνοι προσκυνοῦσιν, οὗτοι διώκουσιν.ἐκεῖνοι εὐρόντες τὸν ζητούμενον χαίρουσιν,οὗτοι ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ μηνυθέντος ταρασσονται.ιδόντες γὰρ φησιν οἱ μάγοι τὸν ἀστέρα ἐπὶ τοῦ τόπου, οὗ ἦν τὸ παιδίον ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα.Ἡρώδης δὲ ἀκούσας τὸν λόγον ἐταράχθη καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ. οἱ μὲν ὡς θεῶ προσάγουσιλίβανον καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν τῷ χρυσῷ δεξιοῦνται,τὴν δὲ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίαν προφητικῆτινὶ χάριτι διὰ τῆς σμύρνης ἀποσημαίνουσιν.οἱ δὲ πανωλεθρίαν τῆς νεολαίας πάσης καταδικάζουσιν.ὁ μοι δοκεῖ μὴ πικρίας μόνον ἀλλὰ καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας αὐτῶν τὴν κατηγορίαν ἔχειν. τί γὰρ βούλεται αὐτοῖς ἡ παιδοφονία, καὶ ἐπὶ τίνι σκοπῷ τὸ τοιοῦτον ἄγος τοῖς μαιφόνους τετόλμηται;ἐπειδὴ καινόν τι σημεῖον φησιν τῶν κατ' οὐρανον θαυμάτων τὴν τοῦ βασιλέως ἀνάδειξιν τοῖς μάγοις ἐμήνυσε, –τί οὖν; ὡς ἀληθεῖ πιστεύεις τῷ μηνύσαντι σημεῖῳ ἢ μάταιον ὑπονοεῖς τὸ θρυλούμενον; εἰ μὲν γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, οἷος τοὺς οὐρανοὺς ἐαυτῶν συνδιατιθέναι, ὑπὲρ τὴν σὴν χεῖρα πάντως ἐστίν.εἰ δὲ ἐπὶ σοὶ τὸ ζῆν αὐτὸν ἢ τεθνάναι ποιεῖ,μάτην πεφόβησαι τὸν τοιοῦτον. ὁ γὰρ οὕτω πράττων, ὥστε ὑποχείριος εἶναι τῇ σῇ ἐξουσίᾳ, ὑπὲρ τίνος ἐπιβουλεύεται;διὰ τί τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καταπέμπεται πρόσταγμα, ἡ πονηρὰ κατὰ τῶν νηπίων ψῆφος, ἀναιρεῖσθαι τὰ δειλαία βρέφη, –τί ἀδικήσαντα; –τίνα θανάτου καὶ κολάσεως αἰτίαν καθ' ἐαυτῶν παρασχόμενα, ἐν ἔγκλημα ἔχοντα μόνον τὸ γεννηθῆναι καὶ εἰς φῶς ἐλθεῖν; καὶ ὑπὲρ τούτων ἔδει καταπληρωθῆναι δημίῳ τὴν πόλιν καὶ συναχθῆναι δῆμον μητέρων καὶ νηπίων λαὸν συμπαρόντων αὐτοῖς τῶν γεννησαμένων καὶ πάντων ὡς εἰκὸς τῶν κοινωδούντων τοῦ γένους ἐπὶ τὸ πάθος ἀθροισμένων; Τίς ἂν ὑπογράψειε τῷ λόγῳ τὰς συμφοράς; τίς ἂν ὑπὲρ ὧν ἀγάγοι διὰ τῶν διηγημάτων τὰ πάθη, τὸν σύμμικτον ἐκεῖνον θρῆνον, τὴν γοερὰν συνωδίαν 1145 παιδῶν, μητέρων, πατέρων, συγγενῶν πρὸς τὴν τῶν δημίῳ ἀπειλὴν ἐλεεινῶς ἐκβοώντων; πῶς ἂν τις διαγράψειε γυμνῶ τῷ ξίφει παρεστῶτα τῷ νηπίῳ τὸν δῆμιον ἐμβλέποντα δριμύ τε καὶ φονικὸν καὶ φθεγγόμενον ἄλλα τοιαῦτα καὶ τῇ χειρὶ τὸ βρέφος πρὸς ἑαυτὸν ἔλκοντα καὶ τῇ ἐτέρᾳ τὸ ξίφος ἀνατεινόμενον; –τὴν δὲ μητέρα ἐτέρωθεν πρὸς ἑαυτὴν τὸ παιδίον ἀνθέλκουσαν καὶ τὸν ἴδιον ἀχχένα τῇ τοῦ ξίφους ἀκμῇ προυπέχουσαν, ὡς ἂν μὴ ἴδοι τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ δειλαίον τέκνον ταῖς χερσὶ τοῦ δῆμιου διαφθειρόμενον, πῶς ἂν τις τὰ τῶν πατέρων ἐκδιηγῆσαι το, τὰς ἀνακλήσεις, τὰς οἰμωγὰς, τὰς τελευταίας τῶν τέκνων περιπλοκάς –καὶ πολλῶν ἅμα τοιούτων κατὰ ταῦτον γινομένων; τίς ἂν τὸ πολυειδὲς καὶ πολύτροπον τῆς συμφορᾶς τραγωδίῃ, τὰς διπλὰς τῶν ἀρτιτόκων ὠδῖνας, τοὺς δριμεῖς καυτῆρας τῆς φύσεως, –ὅπως τὸ ἄθλιον βρέφος ὁμοῦ τε τῷ μαζῷ προσεφύετο καὶ διὰ τῶν σπλάγχων τὴν καιρίαν ἐλάμβανεν, ὅπως ἡ δειλαία μήτηρ καὶ τὴν θηλὴν ἐπέιχε τῷ τοῦ νηπίου στόματι καὶ τὸ αἷμα τοῦ τέκνου τοῖς κόλποις ἐδέχετο; πολλάκις δὲ που τῇ ῥύμῃ τῆς χειρὸς ὁ δῆμιος μιᾶ τοῦ ξίφους ὀρμῇ τὸ τέκνον τῇ μητρὶ συνδιήλασε καὶ ἐν τοῦ αἵματος τὸ ρεῖθρον ἐγένετο ἕκ τε τῆς μητρώας πληγῆς καὶ ἐκ τῆς καιρίας τοῦ τέκνου καταμιγνύμενον. ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο πρόσκειται τῇ μιᾶ τοῦ Ἡρώδου φωνῇ τὸ μὴ μόνον κατὰ τῶν ἀρτιγενῶν τὴν θανατηφόρον ἐξενεχθῆναι ψῆφον, ἀλλ' εἴ τις καὶ εἰς δεύτερον προῆλθεν ἔτος καὶ τοῦτον ἀνάρπαστον γενέσθαι – γέγραπται γὰρ, ὅτι ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω – ἔτερον ἐν τούτοις κατὰ τὸ εἰκὸς πάθος ὁ λόγος βλέπει, ὅτι πολλάκις ὁ μεταξὺ χρόνος δύο τέκνων μητέρα τὴν αὐτὴν ἐποίησεν. οἷον οὖν ἦν ἐπὶ τῶν τοιούτων πάλιν τὸ θέαμα δύο δημίῳ περὶ μίαν ἀσχολουμένων μητέρα, τοῦ μὲν τὸν παραθέοντα πρὸς ἑαυτὸν ἔλκοντος, τοῦ δὲ τὸ ὑπομάζιον ἀνασπῶντος τῶν κόλπων; τί πάσχειν εἰκὸς ἐπὶ τούτοις τὴν ἀθλίαν μητέρα πρὸς δύο τέκνα σχιζομένης τῆς φύσεως ἑκατέρου κατὰ τὸ ἴσον τοῖς μητρῷοις σπλάγχνοις τὸ πῦρ ἀναφλέγοντος – οὐκ ἔχουσιν, ποῖω ἢ τίνι τῶν πονηρῶν ἀκολουθήσει δημίῳ, τοῦ μὲν ἔνθεν, τοῦ δὲ

έτέρωθεν πρὸς τὴν σφαγὴν ἐφελκομένων τὰ νήπια; προσδράμη ἐπὶ τῷ νεογενεῖ ἄσημον ἔτικαὶ ἀδιάρθρωτον τὸν ὄδυρμόν ἀφίεντι; ἀλλ' ἀκροᾶται τοῦ ἄλλου ἤδη φθειγγομένου καὶ ψελλιζομένη τῇ φωνῆ τὴν μητέρα μετὰ δακρύων ἀνακαλοῦντος. τί πάθη; τίς γένηται; τῇ τίνος ἀντιβοήσῃ φωνῇ;

Τῇ τίνος οἴμωγῇ ἀντοδύρηται; ποίω ἀποθρηνήσει θανάτῳ ἴσως ἐφ' ἑκατέρω μαστιζομένη τοῖς κέντροις τῆς φύσεως; Ἄλλ' ἀπαγάγωμεν τὴν ἀκοὴν τῶν ἐπὶ τοῖς παισιθρήνων καὶ πρὸς τὰ εὐθυμότερα καὶ μᾶλλον τῇ ἑορτῇ πρέποντα τὴν διάνοιαν τρέψωμεν, κἂν ὑπερβοῶσα κατὰ τὴν προφητείαν ἡ Ῥαχήλ τὴν σφαγῆντων τέκνων ἀπολοφύρηται. ἐν γὰρ ἡμέρᾳ ἑορτῆς, καθὼς φησὶν ὁ σοφὸς Σολομῶν, ἀμνηστία πρέπει κακῶν. τίς δ' ἂν γένοιτο τῆς ἑορτῆς ἡμῖν ταύτης εὐσημοτέρα, ἐν ἣ τὴν πονηρὰν τοῦ διαβόλου σκοτόμαιναν διαχέας ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος δι' αὐτῆς τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐπιλάμπει τῇ φύσει, ἐν ἣ τὸ πεπτωκὸς 1148 ἀνεγείρεται, τὸ ἐκπεπολεμωμένον εἰς καταλλαγὰς ἄγεται, τὸ ἀποκηρυχθὲν ἐπανάγεται, τὸ ἀποπεπτωκὸς τῆς ζωῆς εἰς τὴν ζωὴν ἐπανέρχεται, τὸ τῇ αἰχμαλωσίᾳ δεδουλωμένον εἰς τὴν τῆς βασιλείας ἀξίαν ἐπαναλαμβάνεται, τὸ τοῖς δεσμοῖς τοῦ θανάτου πεπεδημένον ἄνετον πρὸς τὴν χώραν τῶν ζώντων ἐπανατρέχει; νῦν κατὰ τὴν προφητείαν αἱ χαλκαῖ πύλαι τοῦ θανάτου συντρίβονται, οἱ σιδηροὶ συγκλῶνται μοχλοὶ, οἷς πρότερον κατειργμένον ἦν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐν τῇ τοῦ θανάτου φρουρᾷ. νῦν ἀνοίγεται, καθὼς φησὶν ὁ Δαβὶδ, ἡ πύλη τῆς δικαιοσύνης. νῦν ὁμόφωνος κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὁ ἦχος τῶν ἑορταζόντων ἀκούεται. – δι' ἀνθρώπου θάνατος, δι' ἀνθρώπου ἢ σωτηρία. ὁ πρῶτος εἰς ἀμαρτίαν ἔπεσεν, ὁ δεῦτερος τὸν πεπτωκὸτα ἀνῶρθωσεν. ἀπολελόγηται ὑπὲρ τῆς γυναικὸς ἢ γυνῆ. ἢ πρώτητῇ ἀμαρτία τὴν εἴσοδον ἔδωκεν, αὕτη δὲ τῇ εἰσόδῳ τῆς δικαιοσύνης ὑπηρετήσατο. ἐκείνη τοῦ ὄφειτος συμβουλήν ἐπεσπᾶσατο, αὕτη τὸν ἀναιρέτην τοῦ ὄφειτος παρεστήσατο. ἐκείνη διὰ τοῦ ξύλου τὴν ἀμαρτίαν εἰσήνεγκεν, αὕτη διὰ τοῦ ξύλου τὸ ἀγαθὸν ἀντεῖσήνεγκεν. ξύλον γὰρ ἦν ὁ σταυρὸς. ὁ δὲ τοῦ ξύλου τούτου καρπὸς ἀειθαλής καὶ ἀμάραντος ζωὴ τοῖς γενομένοις γίνεται. Καὶ μηδεὶς τῷ κατὰ τὸ πάσχα μυστηρίῳ μόνην τήντοι αὐτὴν εὐχαριστίαν πρέπει ὑπονοεῖτω. λογιζέσθω γὰρ, ὅτι τὸ πάσχα πέρας τῆς οἰκονομίας ἐστί. πῶς δ' ἀνέγενετο τὸ πέρασ, εἰ μὴ ἢ ἀρχὴ καθηγῆσατο; τί τίνος ἐστὶν ἀρχηγικώτερον; ἢ γέννησις δηλαδὴ τῆς κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίας. οὐκοῦν καὶ τὰ τοῦ πάσχα καλῶν περὶ τὴν γέννησιν εὐφημιῶν μέρος ἐστί, κἂν τὰς εὐεργεσίας τῶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἱστορηθέντων τις καταλέγη κἂν διεξέρχεται τὰ κατὰ τὰς ἰάσεις θαύματα, τὴν ἐξ ἀπόρων τροφήν, τὴν τῶν τεθνηκότων ἐκ τῶν μνημάτων ὑποστροφὴν, τὴν αὐτοσχέδιον γεωργίαν τοῦ οἴνου, τὴν τῶν δαιμόνων φυγὴν, τὴν τῶν ποικίλων παθημάτων εἰς ὑγιάν μεταβολὴν, τὰ τῶν χωλῶν ἄλματα τοῖς ἐκ πῆλου ὀφθαλμοῖς, τὰς θείας διδασκαλίας, τὰς νομοθεσίας, τὴν διὰ τῶν παραβολῶν ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα μυσταγωγίαν. πάντα ταῦτα τῆς παρουσίας ἡμέρας χάρις ἐστίν. αὕτη γὰρ ἤρξε τῶν ἐφεξῆς ἀγαθῶν. οὐκοῦν ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθώμεν ἐν αὐτῇ μὴ φοβούμενοι τὸν ὄνειδισμόν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῷ φαυλισμῷ αὐτῶν μὴ ἠττώμενοι, καθὼς παρεγγυᾷ ὁ προφήτης, οἱ καταχλευάζουσι τῆς οἰκονομίας τὸν λόγον, ὡς οὐκ εὐπρεπὲς ὄν σώματος ὑπελθεῖν φύσιν καὶ διὰ γεννήσεως ἑαυτὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ καταμίξαι τὸν κύριον. οὐ γὰρ ἀγνοεῖς πάντως τὸ περὶ τούτου μυστήριον, ὅπως ἡ τοῦ θεοῦ σοφία τὴν σωτηρίαν ἡμῖν ὠκονομήσατο. ἐκουσίως ταῖς ἀμαρτίαις ἐπράθημεν, ἀργυρωνήτων δίκην τῷ ἐχθρῷ τῆς ζωῆς ἡμῶν κατεδουλώθημεν.

Τί σοι γενέσθαι παρὰ τοῦ δεσπότης μάλιστα καταθύμιον ἦν; οὐ τὸ ἐξαιρεθῆναι τῆς συμφορᾶς; τί περιεργάζῃ τὸν τρόπον; τί νομοθετεῖς τῷ εὐεργετῇ τῆς εὐεργεσίας τὸ εἶδος, ὡς περ' ἂν εἴ τις καὶ τὸν ἰατρὸν ἀπωθούμενος τῆς εὐποιίας μέμφοιτο, ὅτι μὴ οὕτως ἀλλ' ἑτέρως τὴν θεραπείαν 1149 ἐνήργησεν; εἰ δὲ τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας

ὑπὸ φιλοπραγμοσύνης ἐπιζητεῖς, ἀρκεῖ σοι τοσοῦτον μαθεῖν, ὅτι τὸ θεῖον οὐχ ἔν τι μόνον ἔχει τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ πᾶν, ὅτιπέρ ἐστι κατ' ἐπίνοιαν ἀγαθόν, ἐκεῖνο ἐστι, – δυνατὸν, δίκαιον ἀγαθόν, σοφὸν, πάντα, ὅσα τῆς θεοπρεποῦς σημασίας ἐστὶν ὀνόματά τε καὶ νοήματα. σκόπησον δὴ τοίνυν, εἰ μὴ πάντα περὶ τὸ γενόμενον ἡμῖν τὰ εἰρημένα συνέδραμεν. ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία, ἡ δικαιοσύνη, ἡ δύναμις. ὡς ἀγαθὸς τὸν ἀποστάτην ἠγάπησεν. ὡς σοφὸς τὴν ἐπίνοιαν τῆς ἐπανόδου τῶν καταδεδουλωμένων ἐμηχανήσατο. ὡς δίκαιος οὐ βιάζεται τὸν καταδουλωσάμενον, τὸν ὠνῆς δικαίως κτησάμενον, ἀλλ' ἐαυτὸν δίδωσιν ἀντὶ τῶν κεκρατημένων ἀντάλλαγμα, ἵνα καθάπερ τις ἐγγυητὴς εἰς ἐαυτὸν μεταθῆι τὴν ὀφείλην ἐλευθέρωσιν τῶν κρατούντων τὸν κατεχόμενον. ὡς δυνατὸς οὐκ ἐνεκρατήθη τῷ ἄδῃ οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν. οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν κρατηθῆναι ὑπὸ τῆς φθορᾶς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. ἀλλ' αἰσχρὸν τὸ εἰς γένεσιν ἀνθρωπίνην ἔλθειν καὶ τῶν τῆς σαρκὸς παθημάτων ὑποστῆναι τὴν πείραν; τὴν τῆς εὐεργεσίας λέγεις ὑπερβολήν. ἐπειδὴ γὰρ ἄλλως οὐκ ἦν ἐξαιρεθῆναι τῶν κακῶν τὸ ἀνθρώπινον, ὑπέμεινεν ὁ πάσης ἀπαθείας βασιλεὺς τὴν ἰδίαν δόξαν τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἀνταλλάξασθαι. καὶ ἡ μὲν καθαρότης ἐν τῷ ἡμετέρῳ γίνεται ῥύπῳ, ὁ δὲ ῥύπος τῆς καθαρότητος οὐ προσάπτεται, καθὼς φησι τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ ἔλαμψεν, ἡ δὲ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. ἀφανίζεται γὰρ τῇ παρουσίᾳ τῆς ἀκτίνος ὁ ζόφος, οὐκ ἐναμαυροῦται τῷ ζόφῳ ὁ ἥλιος. τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς καταπίνεται, καθὼς φησι ὁ ἀπόστολος, οὐκ ἐνδαπανᾶται ἡ ζωὴ τῷ θανάτῳ. τὸ κατεφθαρμένον τῷ ἀφθάρτῳ συνδιασώζεται, ἡ δὲ φθορὰ τῆς ἀφθαρσίας οὐ προσάπτεται. διὰ ταῦτα κοινὴ πάσης γίνεται συνωδία τῆς κτίσεως ὁμόφωνον πάντων τὴν δοξολογίαν ἀναπεμπόντων τῷ δεσπότῃ τῆς κτίσεως πάσης γλώσσης ἐπουρανίων τε καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων βοώσης, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.